

takip etti. Özellikle fıkıh ve usulü alanında derinleşti. Şeyh-i Ekber ve Şeyh Necefî unvanları yanında bilhassa *Keşfü'l-gıttâ'ün hafıyyâti mübhemâti's-şerî'ati'l-garrâ'* adlı eserinden dolayı kendisine verilen Kâşifülgitâ lakabıyla şöhet buldu. Irak'ta ilim ve dinî önderlikle tanınan soyu da Kâşifülgitâ ve Âl-i Kâşifülgitâ lakaplarıyla anılır.

1186 (1772) ve 1199 (1785) yıllarında iki defa hacca giden Kâşifülgitâ, hocası Bahrülülüm-i Tabâtabâî'nin 1212'de (1797) vefatı üzerine Irak, İran ve diğer birçok yerdeki Şii'lerin merci-i taklidi oldu; dinî alandaki şöhetini yanında içtimaî ve siyasî nüfuzu da arttı. Vehhâbîler'in XIX. yüzyılın başlarında Necef'e yönelik saldırılarını halkı silâhlendirerek önledi. Osmanlı Devleti ve İran'daki Kaçar yönetimiyle iyi ilişkiler kuran Kâşifülgitâ, Bağdat Valisi Ali Paşa ve Kaçar ordusu arasında meydana gelen çatışmalarda ara buluculuk yaptı. 1222'de (1807) İran'a yaptığı seyahat sırasında Tahran'da Feth Ali Şah'a yukarıda anılan *Keşfü'l-gıttâ'* adlı eserini takdim etti.

Kâşifülgitâ, Şia Usûlî ekolünün önde gelen simalarından hocası Vahid Bihbehânî'nin bir takipçisi olarak Ahbâri'lerle sert tartışmalara girdi. Özellikle Ahbârî ekolünün son temsilcilerinden Mirza Muhammed b. Abdünnebi Nisâbüri bu tartışmalar üzerine Tahran'a giderek Feth Ali Şah'a sığındı. Kâşifülgitâ, *Keşfü'l-gıttâ'ün me'âyibi Mirzâ Muhammed 'adüvvi'l-'ulemâ'* adlı bir eser yazarak şaha gönderdi ve ardından *el-Haqqu'l-mübîn fi taşvibi'l-müctehidîn ve tahtî'eti cühhâli'l-Ahbâriyyîn* adlı kitabını kaleme aldı. Mirza Muhammed buna karşı *es-Şayyihâ bi'l-haqq'alâ men elhade ve tezendaqa* adıyla bir reddiye yazdıysa da Tahran'da tutunamadı ve Kâşifülgitâ'nın ölümünden sonra oğlu Mûsâ b. Ca'fer ile mücadelesi sürdü. Nihayet onun verdiği fetva ile Kâzımeyn'de halk tarafından öldürüldü.

İçtimaî ve siyasî faaliyetleri yanında te'lif ve öğretimle de meşgul olan Kâşifülgitâ'nın yetiştirdiği talebeler arasında Cevâd Âmilî, Muhammed Hasan Necefî, Âgâ Muhammed Taki Necefî, Muhammed Bâkır İsfahânî, Ahmed Ahsâî gibi âlimler bulunmaktadır. Kâşifülgitâ 22 Receb 1228'de (21 Temmuz 1813) Necef'te vefat etti (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Şi'a*, II/1, s. 251; Muhammed Hüseyin Kâşifülgitâ, s. 162). Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1146 (1733) ve 1154 (1741) olarak

verildiği gibi 1227 (1812) yılında öldüğü de kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Keşfü'l-gıttâ'ün hafıyyâti mübhemâti's-şerî'ati'l-garrâ'*. Müellifin fıkıh ve usulüne hâkimiyetini, hüküm istinbatındaki kabiliyetini ortaya koyan önemli bir eserdir. Birçok defa basılmış (Tahran 1271, 1317), müellifin oğlu Hasan Kâşifülgitâ tarafından şerhedilip Muhammed Bâkır Lâhicî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir (Hüseyin Müderrisî Tabâtabâî, s. 318). 2. *el-'Akkâ'idü'l-Ca'feriyye*. Bir önceki eserin başında yayımlanmış bir risâledir. 3. *el-Haqqu'l-mübîn fi taşvibi'l-müctehidîn ve tahtî'eti'l-Ahbâriyyîn* (Tahran 1306, 1316, 1319). 4. *Keşfü'l-gıttâ'ün me'âyibi Mirzâ Muhammed 'adüvvi'l-'ulemâ'*. 5. *Menhecü'r-reşâd li-men erâde's-sedâd* (Necef 1343; nşr. Cevdet el-Kazvîni, Muhammed Hüseyin Kâşifülgitâ'nın *el-'Abekâtü'l-'anberıyye* adlı eserinin sonunda, Beyrut 1418/1998). Suud Kralı Abdülazîz b. Muhammed b. Suud'un kutsal mekânları ve mezarları ziyaret edenlerin davranışlarını tenkit ettiği mektubuna cevap olarak kaleme alınmıştır. Âgâ Büzürg-i Tahrânî bunun Vehhâbîler'e karşı yazılan ilk reddiye olduğunu belirtir (*Tabakâtü a'lâmi's-Şi'a*, II/1, s. 252). 6. *Buğyetü't-tâlib fi ma'rifeti'l-mefrûz ve'l-vâcib*. Akaid ve ibadetlere dair bir risâledir. 7. *et-Tahtîk ve't-tenkîr fimâ yete'allak bi'l-me'âdir*. 8. *Gâyetü'l-murâd fi ahkâmı'l-cihâd*. 9. *el-Kavâ'idü's-Şer'iyye*. *el-Haqqu'l-mübîn* adlı eserinin sonunda basılmıştır (Tahran 1316). 10. *Risâle fi'l-'ibadâtü'l-mâliyye*. 11. *Şerhu'l-Kavâ'id*. Allâme Hillî'nin eserinin ticaretle ilgili bölümünün şerhidir. 12. *Mecmû'a fıkhiyye* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Ca'fer Bâkır Âl-i Mahbûbe, III, 137; Hüseyin Müderrisî Tabâtabâî, s. 318-319; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â*, tür.yer.; *DMBİ*, II, 102).

Kâşifülgitâ'nın bunlardan başka kaynaklarda *Mişkâtü'l-Meşâbih* (Bahrülülüm'un eseri *el-Meşâbih*'e yazılan şerh), *Gâyetü'l-me'mûl fi 'ilmi'l-uşûl*, *Muhtasaru Keşfi'l-gıttâ'*, *Menâsikü'l-hac*, *İsbâtü'l-fırkati'n-nâciye min beyni'l-firaki'l-İslâmiyye* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, II, 200-206; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, V, 24-26; Hânâbâ. *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpi-yi Arabî*, Tahran 1344 hş., s. 312, 741, 929; Muhammed Ali Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr*, İsfahan 1351, III, 852-856; A'yânü's-Şi'a, IV, 99-107; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Şi'a*, Meşhed 1404, II/1,

s. 248-252; a.mlf., *ez-Zer'â ilâ teşânifi's-Şi'a*, Beyrut 1403/1983, III, 133-134, 485; VII, 37-38; XI, 205; XII, 244; XIII, 131-132, 365; XVI, 16; XVIII, 45; XX, 92; XXI, 61; XXIII, 186; Ca'fer Bâkır Âl-i Mahbûbe, *Mâzi'n-Necef ve hâziruhâ*, Beyrut 1406/1986, III, 131-141; Hüseyin Müderrisî Tabâtabâî, *Muqaddime'î ber Fıkh-i Şi'a* (trc. M. Âsaf Fikret), Meşhed 1368 hş./1990, s. 61, 317-320; İshak Nakkâş, *Şi'atü'l-'Irâk* (trc. Abdülilâh en-Nuaymî), Dimaşk 1996, s. 41, 107, 345, 380-381, 437, 439; Muhammed Hüseyin Kâşifülgitâ, *el-'Abekâtü'l-'anberıyye fi't-tabakâtü'l-Ca'feriyye* (nşr. Cevdet el-Kazvîni), Beyrut 1418/1998, s. 30-180; W. Madelung, "Kâşif al-Ghitâ", *EP* (İng.), IV, 703; Hasan Yüsu'î Eş-kürî, "Âl-i Kâşifü'l-gıttâ'", *DMBİ*, II, 100-102.

▲ AHMET ÖZEL

KÂŞİFÜLGİTÂ, Muhammed Hüseyin (محمد حسين كاشف الغطاء)

Kâşifü'l-gıttâ' Muhammed Hüseyin
b. Ali b. Rızâ en-Necefî
(1877-1954)

Merci-i taklid Şii âlimi.

Necef'te doğdu. Ailesinin tanınmış diğer şahsiyetleri gibi dedesinin dedesi Ca'fer b. Hızır Kâşifülgitâ'nın lakabıyla anılır. Necef'teki geniş ilim muhitinde yetişti. Arap dili ve edebiyatı, şer'î ve akli ilimler yanında riyâziyyât, hesap ve astronomi de okudu, genç yaşta adını duyurdu. Hocaları arasında Mirza Muhammed Bâkır İstahbânâti, Ahmed Şirâzî, Muhammed Rızâ Necefâbâdî, Ahund Molla Horasânî, Muhammed Kâzım Tabâtabâî Yezdî, Mirza Hüseyin Halîlî, Mirza Hüseyin Nûrî gibi âlimler bulunmaktadır. Hocası Muhammed Kâzım Tabâtabâî, kendisine getirilen dinî meseleleri halletmek ve anlaşmazlıklara çözüm bulmak üzere onu ve ağabeyi Ahmed'i görevlendirmiştir.

1911'de hacca giden Kâşifülgitâ dönüşte Şam, Beyrut, Sayda ve ardından Kahire'ye de gitti. Suriye, Lübnan ve Mısır'da geçirdiği üç yıl boyunca bu ülkelerin âlimleriyle görüştü, çeşitli konferanslar verdi; birçok gazete ve dergide makale ve şiirleri yayımlandı. Ayrıca kitaplarını ve neşre hazırladığı bazı eserleri neşretme imkânı buldu. 1914'te Irak'a dönünce, İngilizler'e karşı Osmanlı ordusu saflarında savaşmak üzere Tabâtabâî'nin oğlu Seyyid Muhammed'in başkanlığında bir grup âlimle birlikte Küveyt'e gitti. Savaşın sonra Necef'e döndü ve hocası 1919'da ölünce onun vasiyeti üzerine ağabeyi ile beraber merci-i taklid makamına geçti. Ağabeyi de bir süre sonra vefat ettiğinin

KÂŞİFÜLGİTÂ, Muhammed Hüseyin

den Irak aşiretlerinin büyük bir kısmı, İran, Hindistan, Afganistan, Katif ve Mas- kat'ta bazı Şii kesimlerince merci-i taklid olarak tanındı.

Sünnîler'le yakınlık fikrini savunan ve bunu fiilen gerçekleştirmek için gayret gösteren âlimler arasında yer alan Kâşifülgitâ 1931 yılında Kudüs'te toplanan İslâm Konferansı'na katıldı. 1933'te İran'a yaptığı seyahat sırasında Hemedan, Tahran, Horasan, Şiraz ve diğer bazı şehirleri dolaştı. 1947, 1948 ve 1950 yıllarında da İran'a çeşitli vesilelerle gitti. 1952 Şubatında İslâm Konferansı'na iştirak etmek üzere Karaçi'de bulundu. 22 Nisan 1954'te Lübnan'ın Bihamdün şehrinde, İslâm ve Hıristiyanlığın mânevî değerleri ve bunların genç nesillere aktarılması, her iki dinin komünizme karşı tutumları konularında müslüman ve hıristiyan din adamlarının çağırıldığı konferansa katılması için Amerika'dan yapılan daveti reddetti. Ancak *el-Müşülü'l-ulyâ fi'l-İslâm lâ fi Bihamdün* adıyla bir tebliğ göndererek konuyla ilgili görüşlerini açıkladı ve İngiltere ile Amerika'nın sömürgeci politikalarını eleştirdi. Irak'ta son dönemde dinî liderliği ve ilmî çalışmaları yanında ıslahatçı kişiliği, sömürgeciliğe karşı verdiği mücadele ile de tanınan Kâşifülgitâ 19 Temmuz 1954'te İran'ın Kerend şehrinde vefat etti, cenazesi Necef'e götürülerek daha önce hazırlattığı kabrine defnedildi.

Eserleri. Kâşifülgitâ, çeşitli konularda seksen civarında eser ve risâle kaleme almış olup bunlardan basılanların başlıcaları şunlardır: **1.** *Naẓmü Keşfi'l-estâr 'an vecihi'l-gâ'ib 'anı'l-ebşâr* (Tebriz 1318). Hüseyin b. Muhammed Takî en-Nürî'nin eserinin manzum hale getirilmiş şeklidir. **2.** *ed-Dîn ve'l-İslâm (ed-Da'vetü'l-İslâmiyye*, I-II, Sayda 1330-1331). **3.** *'Aynü'l-Mizân* (Sayda 1330). Cemâleddin el-Kâsimî'nin *Mizânü'l-cerh ve't-ta'dil* adlı eserini tenkit ettiği bir çalışmadır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, XV, 373). **4.** *el-Mürâcâ'âtü'r-Reyhâniyye (el-Mütâla'ât ve'l-mürâcâ'ât, en-Nuḳûd ve'r-rudûd*, I-II, Beyrut - Sayda 1331). Emîn er-Reyhânî, Anistâs el-Kermilî, *Târîhu âdâbi'l-luḡati'l-'Arabîyye* adlı eseri vesilesiyle Corcî Zeydân, Ezher hocalarından Yûsuf ed-Dicvî ve Cemâleddin el-Kâsimî ile olan tartışmalarını ihtiva etmektedir. **5.** *et-Tavzîh fi beyânî mâ hüve'l-İncil ve men hüve'l-Mesîh* (I, Sayda 1331; II, Bağdad 1346). **6.** *el-Âyâtü'l-beyyinât fi kam'î'l-bida' ve'd-dalâlat* (Necf 1335, 1345).

Emevîler, Bahâîler, Vehhâbîler ve materialistlere reddiye mahiyetinde çeşitli risâlelerden oluşmaktadır. **7.** *Hâşiye 'alâ Tebşirati'l-müte'allimîn* (Bağdad 1338). **8.** *Vecîzetü'l-ahkâm* (Bağdad 1338, 1360; Necf 1366). **9.** *el-Arz ve't-türbetü'l-Hüseyniyye* (Necf 1345, 1365, 1373, 1380; Sayda 1351). Bu risâlenin *Yeryüzü ve Hüseyin'in Toprağı* adıyla Abdülbaki Gölpinarlı tarafından yapılan özet tercümesi *Ca'ferî Mezhebi ve Esasları'nın* (aş. bk.) sonunda yayımlanmıştır. **10.** *Nebze mine's-siyâseti'l-Hüseyniyye* (Necf 1345, 1373). **11.** *el-Mevâkibü'l-Hüseyniyye* (Necf 1345). *el-Âyâtü'l-beyyinât* adlı eserinin bir bölümünü oluşturan risâlesidir. **12.** *Su'âl ve cevâb: Fetâvâ* (Necf 1348, 1370). **13.** *Aşlû's-Şî'a ve usûlühâ.* Şî'a'nın akaid ve fıkıh konusundaki temel esaslarının ele alındığı bir eser olup birçok defa basılmış (Sayda 1351; Bağdad 1363; Beyrut 1963, 7. bs. Necf 1355, 1381; Beyrut 1410/1990), Farsça (*Kitâb-ı Rişeh-i Şî'a ve Pâyhâ-yi Ân* [trc. Ali Rızâ Hüsrevânî], Tahrân 1317, 1371), İngilizce ve Türkçe'ye (*Ca'ferî Mezhebi ve Esasları*, trc. Abdülbakiy Gölpinarlı, İstanbul 1960, 1966; Kum 1412/1992, 5. bs.) çevrilmiştir. **14.** *Hâşiye 'alâ Sefinetü'n-necât* (I-IV, Necf 1355-1356, 1364). Ağabeyi Ahmed Kâşifülgitâ'nın eseri üzerine kaleme aldığı bir hâşiye olup *Sefinetü'n-necât*'in Farsça tercümesi olan *'Aynü'l-hayât* üzerine de bir hâşiye yazmıştır (Bombay 1340-1341). **15.** *Mişâku'l-vaṭani'l-'Arabî* (Necf 1358; Bağdad 1958; Kerbelâ 1960). **16.** *Tahrîrü'l-Mecelle* (I-V, Necf 1359-1362). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'de gördüğü eksiklikleri tamamlamak maksadıyla kaleme aldığı bir şerhtir. **17.** *Zâdü'l-muḳallidîn* (Necf 1366, 1372). Fıkha dair Farsça bir eserdir. **18.** *Hâşiye 'ale'l-'Urvetü'l-vuşḳâ* (Necf 1367). Hocası Tabâtabâî'nin eserine yazdığı hâşiyedir. **19.** *el-Firdevsü'l-a'lâ* (Necf 1371; Tebriz 1372). Bazı şer'î hükümlerin illet ve hikmetlerine dairdir. **20.** *Menâsikü'l-hac* (Necf 1371). **21.** *el-Müşülü'l-ulyâ fi'l-İslâm lâ fi Bihamdün* (Necf 1373; Tahrân 1403). Ali Şeriatî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir (Meşhed 1334). **22.** *el-Muḫâverre mâ'a's-sefîreyn el-Emrîki ve'l-Birîṭânî* (Necf 1373). **23.** *Mebâdî'l-îmân* (Necf 1378, 1387). **24.** *Cennetü'l-me'vâ* (Tebriz 1380). **25.** *Fîs-Siyâse ve'l-hikme* (nşr. Abdülhalîm Âl-i Kâşifülgitâ, Beyrut 1401/1981). **27.** *Naḳẓu fetâvâ'l-Vehhâbiyye.* *el-Âyâtü'l-beyyinât* adlı kitabının bir bölümünü oluşturan risâlesidir (nşr. Seyyid Gıyâs

Tu'me, Kum 1416/1995). **28.** *el-'Abekâtü'l-'anberîyye fi't-tabakâti'l-Ca'ferîyye.* Kâşifülgitâ ailesinin atası ve diğer önemli kişilerinin biyografisine dair olup XVIII-XIX. yüzyıllarda Necef'in sosyal ve siyasal tarihiyle buradaki dinî önderlik konusunda önemli bir kaynaktır. Cevdet el-Kazvîni tarafından Ca'fer b. Hızır Kâşifülgitâ'nın *Menhecû'r-reşâd li-men erâde's-sedâd* adlı eseriyle birlikte neşredilmiştir (Beyrut 1418/1998) (eserlerinin bir listesi için bk. C. Avvâd, III, 144-147; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Şî'a*, I/2, s. 619; Ca'fer Bâkır Âl-i Mahbûbe, III, 184-186).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Hüseyin Kâşifülgitâ, *Fîs-Siyâse ve'l-hikme* (nşr. Abdülhalîm Âl-i Kâşifülgitâ), Beyrut 1401/1981, neşredenin girişi, s. 5-18; a.mlf., *el-'Abekâtü'l-'anberîyye fi't-tabakâti'l-Ca'ferîyye* (nşr. Cevdet el-Kazvîni), Beyrut 1418/1998, s. 12-18 (kendî yazdığı biyografisi); C. Avvâd, *Mu'cemû'l-mü'ellifine'l-'İrâkiyyin*, Bağdad 1969, III, 144-147; Hanbâbâ, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpî-yi 'Arabî*, Tahrân 1344 hş., s. 6, 43, 63, 158, 165, 225, 255, 274, 289, 371, 404, 406, 642, 662, 779, 784, 810, 829, 890, 933, 938, 943, 966; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâni'î's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, X, 20; XV, 373; XVIII, 11; XXI, 295; XXIII, 232; XXIV, 222, 295-296; a.mlf., *Tabakâtü a'lâmi's-Şî'a*, Meşhed 1404, I/2, s. 612-619; Muhammed Hırzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl* (nşr. M. Hüseyin Hırzûddin), Kum 1405, II, 272-276; Ca'fer Bâkır Âl-i Mahbûbe, *Mâzi'n-Necf ve hâzîruhâ*, Beyrut 1406/1986, III, 182-189; M. Mehdi el-Müsevi, *Aḫsenü'l-vedî'a fi terâcimi eşeri müctehidi's-Şî'a*, Beyrut 1413/1993, II, 69-70; Ali Ahmed el-Behâdlî, *el-Havzetü'l-İlmiyye fi'n-Necf*, Beyrut 1413/1993, s. 324-327; İshak Nakkâş, *Şî'a-tü'l-'Irâk* (trc. Abdülilâh en-Nuaymî), Dimaşk 1996, s. 103-104, 111, 158-160, 221-227, 454-456, 468-469; Hasan Yûsufî Eşküri, "Muhammed Hüseyin b. 'Alî Âl-i Kâşifü'l-gitâ", *DMB*, II, 105-107.

AHMET ÖZEL

KAŞKAY

İran'ın Fars eyaletinde yaşayan bir Türk topluluğu.

İran kaynaklarında Kaşkâi şeklinde geçen bu adın nereden geldiği ve anlamı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kelimenin Doğu Türkçesi'nde at, sığır ve koyun gibi hayvanların alınlarındaki akırtmaya karşılık kullanılan *kaşka* ile (Batı Türkçesi'nde sakat) alakası olduğu düşünülebilir. Bu ad ayrıca Çağatay Türkçesi'nde "parlak" ve "yiğil" gibi mecazi mânalar da taşımaktadır. Bazı Kaçar devri müelliflerinin Kaşkay'ın kaçmak fiilinden geldiği yolundaki kayıtları ise ilmî dayanaktan